

тигит ажылдакчыларнын
даскыны биринчи жууралда
ажык көрүп ора угуз мас-
тер Даш-Мөңгө Ондар, өнер-
етин Юрий Анашкин, сен-
сачилер Арыслам Күжү-
ет, Чапай Монгуш, дери-
гер таарыштырылчыны
Илчын Хертег, элентрик
Богатасов, Бугатасов са-
вациянын башкарычызы
Александр Богарица
болгаш өскөлери-даа
дан.
Чехтик коллективни бирги
арталдык планынын
ажык куудасириге бүтүр-
елг.

Александр ХЕРТЕГ.
«Шынынч» корр.).

ДЫННАРЫ

Солдунм Андрей Сайгарасвич	1220	1160	23	545	592	сонгугтааи
Кара-Хаяктын № 78						
Савилов Владимир						
Степанович	1261	1201	19	419	783	сонгугтааи
Семенов Александр	1261	1201	19	738	444	сонгугтааи
Иванович						
Туранин Тел № 90						
Гончаров Валерий						
Николаевич	1366	948	13	544	391	сонгугтааи
Доржун Инза						
Ефимовна	1366	948	13	315	620	сонгугтааи
Валгазынның № 96						
Куркутов Виктор						
Дмитриевич	1970	1588	67	349	1172	сонгугтааи
Шингазов Анатолий						
Васильевич	1970	1588	67	1076	445	сонгугтааи
Хову-Асындың № 104						
Болат Анатолий						
Тюлюшев	1374	516	13	329	174	сонгугтааи
Иванов Олег						
Владимирович	1374	516	13	151	352	сонгугтааи
Тестин № 109						
Матпаргы Вадим						
Солянович	593	556	9	221	326	сонгугтааи
Эртине Монгу-оол						
Байгирович	593	556	9	285	252	сонгугтааи
Шагаан-Арыттын Чөөн таламы № 116						
Балган Апыш-оол						
Тюлюшев	2226	1902	156	671	1075	сонгугтааи
Биче-оол Намба						
Дамчатович	2226	1902	156	995	751	сонгугтааи
Арып-Уурун № 119						
Айыр-Саина Чаш-оол						
Кыргысов	1153	1048	107	475	466	сонгугтааи
Түзүш Шантар-оол						
Намдыраевич	1153	1048	107	437	504	сонгугтааи
Эркиннің № 127						
Ондар Николай						
Адын-оолович	1606	1575	143	831	601	сонгугтааи
Уркун Нича						
Буянова	1606	1575	143	601	831	сонгугтааи
Хову-Асындың Мүрүнү таламы № 104						
сонгугтааи катал бадылаашкын						
Уседице ол округтун дайындыгына кирген сонгугтууларын чартымын дайындык кезинин бадылаашкынга кирешени биле холбашыр						
Тыва АССР-нин улус депутаттарынын сонгугдаларының талалы-биле Төп сонгудда комиссиясында						
Шагаан-Арыттын Чөөн таламы № 114						
сонгугтааи катал бадылаашкынның түнжелеринин дугайында мездерини ол округ						
талалы-биле кирген бийлерин кинини Төп сонгудда комиссиясы азынга сайгарып кергенини сонда бээр						

[illegible]

Улут Сибирьдин национал театрларынын ший фестивалынын кызыкчылыгы Кызылда чечиле, чыгыс черге чыгаалар, боттарынын сонугураан айтырларын билеи ал турда, бо чуркунтары тартылар.

— Сүүр-сүүр дагдарыт, кадыр-касым Сайнарлыг Тывада келген-дир бис, өңүктөр—деп, Даг-Алтайнын национал театрынын режиссеру Антон Викторович Юданов чыгаанын эгеледи.

Тываанын көгүмүш-ши театрына чыгыс үсүндө (чуркун) Хакасиянын артистери Геннадий Тодышев биле Сергей Гепашевти чуркун тартыптыр алган бис. Уран чүүлүнү сурагыт ажалдакчылардан (чуркун) Улан-Удэде културна институтунун профессор, уран чүүл эртемийинин доктору, критик Валентина Циреповна Найдкова база бар.

Ондар ОХЕМЧИКИН фотолору.

Бо хүннерде ак-көк дээр-диг Тыва черде Сибирьдин национал театрларынын фестивалы чоруп турат. Бо дээрге култура талазы-биле арга-дурукулга солугураанын база бир онзагай талазы болуру чыгаажок. Тыва-нын көрүктөрү кыш-хонук иштинде алтайлардын, хакастардын, якуттардын национал аажы-чапнары болгаш амырларын дээр-дигер сийинкилер шилерин көрүп, оларнын дугайын

сыйгарып чыгаалар. Бо чорук аажы-дунмалыктын улустарын найыралын, бот-боттарыне алдажып, амыр-мейкини солуп, ажал-кыжн сыйгарыкчыга улг идиг болур.

Көрүктөрүнүн кичээ-гейинге баралгаш турар шилерин аразында алтай шүлүкчү Борис Уканинович

Уканинни «Кым мен?» деп шийин бар болду.

Болум дугайты ук шийин автор-биле СССР-нин Чогаалчылар эвилелинин М. Горький аттыг литератур институтун кады, чыгыс курчурлар болуп, кожа өрөөндөгү чурттап, өөренип дооскан болгаш оон дугайында каш сөс бижикседим.

ТЕАТР—ОЛ ДЭЭРГЕ ПОЛИТИКА-ДЫР

Бо хүннерде бистин республиканын найыс-ла-дында Сибирьдин национал театрларынын фести-валы болуп эртип турар. Чогаалчыты, онзагай бо байырлаада Даг-Алтай областын национал ший театры, Хакас областын ший болгаш «Чыгыш» театр-студиясы, бистин республикадан Тываанын хо-жум-ши театры болгаш амырларын театр-студия кылдып турар. Азия көүлде болуп эртип турар байыраада ол кышкы аяккын Якутиянын артистери база чедил келген. Якутиянын комсомол шаалянын лауреады, күрүненин Нюрба ший театры, сурагыт якут чогаалчы Василий Яковлев-Даланын «Ыжым Вилей» деп чогаалыга үндө-лөп, ЯАССР-нин уран чүүлүнүн алдарыг ажалдак-чылаа А. Борисов, В. Фомин оларнын тургуска-ны «Ханныг өжөн демдэ» деп шийин бараалга-дыр.

Нюрба театрынын амырларын болуп ажал-хөтөөнү дугайын чыгаалап бээр республиканын сурагыт режиссерларын бирээси А. С. Борисов биле «Социалист Якутия» солунун корреспон-дентин Н. А. Крылов олардан дилээн бис.

Театрнын көгөзү бир дугайында 1966 чылда ажитинган. СССР Эвилели-нин академиктиг Биче театрынын чавында Москванын М. С. Щепкин аттыг театр училищезинин якут студия-сы диплом шийин — М. Шо-лохотун чогаалы «Андарган кур черин» ший кылдыр баштай-ла айна көрүскөн. Театрнын чээрби ийи сезо-нунда күрүненин Нюрба ший театрынын спешантыга чурт-тун аягы-агы улустарын драматургиянын 60 ажит шийин үндүргөн.

Кадыг-дошкун агаар-бой-дустуг төрөн республиканын девиционер эргин-ке-зин чораш дадыккан кол-лектив — шийин-биле ал-дан кичи чылдын кайы-даа үезинде, калдыг-даа чыга-ада Якутиянын 34 районун эртип чоруптар. Театрнын көрүктөрү — ол дээр-ге ачыллар, геологтар, тууду-жулар, көдөз ажал-ишчилер. Театрнын маршрутун тундра-нын муң-мун километр оорун таварты, 50-60 тодусе-сөөтү шидежип эртер. Чуртта социал-культура ай-тырынын ам-даа чөптүг

шпиритизмдин туурар-нын хөтөөн — оок, эр-ги клубтар. Аалчылар бажы-ны чок черлерге барганда артистер ол оок клубтарга дүн чарар-даа ужурга тавар-жыр-ла. Театр делегейин болгаш орус классиктерин (Шекспирин «Отеллозу», М. Горькийин «Севастье-ран», А. Островскийн «Ордагалыг чер» болгаш оон-даа өскө) чогааларын пропагандаларыч кичээ-гейин салып турар.

Акы-дунма республика-ларын драматургиянын чогаалдарына хой шийлер тургустунган. Чыгаалчылар. Тыва АССР-нин улустун чо-гаалчысы К. Э. К. Кудажы-нын «Долуулан хуула-лын» деп шийин якут дыл-га болгаш. Ол шийин якут дылче Никонтий Дмитриев оондурган.

Оон эгелезип-ле Нюрба театрынын коллектив тыва өңүктөрү-биле сырыг хар-ылзааны туудуп турар. Нюр-ба театрынын режиссеру, ЯАССР-нин алдарыг арти-сти С. И. Семплов Тываанын хо-жум-ши театрынын кол-лектив-биле якут классика

«Лоокт биле Ньургуну» деп шийин тургуска. Ший-ини оондурган улут берге-дээштин болбаан, чүте дээр-ге якут, тыва дылдарда де-мейлешкен сөстөр хой бол-гаш дылдар чоокшулашкан болган.

«Театр — ол политика-дыр» деп, ЯАССР-ин уран чүүлүнүн алдарыг ажал-дакчысы, ССР-ин күнүне шаалянын лауреады, Яку-тиянын күрүненин П. А. Ойунский аттыг ший театрынын кол режиссеру А. С. Борисов чыгаалап турар.

Театрнын кол темасы эки, баай, үдүлгө, чүдүлгө чо-гу... дээн кышкы чүүлүн-ин аразында фронт. Эде тургустунушкуну кол чүүлү кичинин уран чүүлге салдар чедирер сет-кил-хөөнү. Бистин парти-янын национал политика та-лазы-биле болгаш XXVIII съездине чоокта чаа үлээп алганын ийи Платформазында национал культураны онза-гай бүдүжүнүн, оон ховар байлаан үнелзени таварыт-аа эвес. «Калдыг-даа ажал-саныг болуп болза, чыгыс-даа улус боттарынын куль-туразын, дылын боттарынын чүс-чүс чылдарда хенилте-тинип тургустунуп келген онзагай өвүр-хөвирин болгаш аажы-чапны чидирбес ужу-рут...» деп съездине платфор-малыг мичаар демдегезин.

Ховар үнелзени, театр уран чүүлүнүн культуразын-да болуштун национал он-загайлыгы улусту уран чогаалдыга, ас чогаалы-га дайнып катат тургузар ужурут бис.

«Чүс-чүс чылдарда чыг-дынтан...» дээн Платформал-дан ол сөстөрүн шийлерин театрын залыга Чыгышты Ондарын «Ханныг истер» деп шийин көрүп ора са-ктып олурудув.

Нюрба театрынын «Хан-ныг өжөн демдэ» деп ший-ин «Ханныг истерде» болуп

турар болушкунарын бир уламчылап хире-дир. Ша-шаада Улут Лена хемини шынааларыга ийи ажал-агайлыг төрөл бөлүктөр чурттап, олар-белчир дээр бот-боттарынын аразында ажаан-өжөнүн-даа болуп чор-ураанар. Якут дылды бил-бес-даа тыва көрүктөге якут чонону салым-чолун дээр бот-боттары биле эвес; өң-чөп-сөс, от-кис-биле чер ажал-аар дээр эвес, а малынга олар тып алмыр-биле якут чоно Сонгу чүчкө чорупкан... Эки биле багайын ара-зында демисел — бистин амырлардын миче тема-зы. Бистин театрынын ший-инге келген кичи бүрүз бистин эвилелин «оттук то-каларын» база болуп кээр боор. Амырлар бүрүз — ол төрөл бөлүчү, тогүтүн, нациязын уламчылаан, ону камгалаан кичи-дир...

Якут чонону бүүтүгүзү — тайбын чонону төөгүзү. Ол чоно бодунун черинге орус чонону тайбын хүлээп алгаш, үш век ажит үдө-соларын-биле кады-кожа, акы-дунма өг-бүлө болуп чурттап чоруп. Якутияда амгы үдө бистин чуртувсу-тун хой нация чононуң 100 хире аягы-агы төлөөлери чурттап турар. Оларга чер үлөшкүрүн херээ-даа чок, якут чер дегем, оон деви-сөөк бистин эвилелин де-вискээрин чедип бичири-келет турар, үш миллион дөрбөлчип километр шол дээр-ле сонгу республика-нын чурттагыч бүрүзүгө-ле бүдүн дөрбөлчип километр шол-дур. Эрте-чагыргавыс-даа былашпас бис, ол бис-те чыгыс — республиканын бүгү националдарын төлө-дээн депутаттарын.

Нюрба театрынын ажал-лын тыва көрүчү, шүлүк көрүчүлөр үлөөлөр, коллек-тивке эки чүвөин күээр боор деп идегедивис.

рип көрөйт: «Догеренис апрельде Төрүттүнген улус-тур бис».

Ийе. Даштын март айын күдүртү-даа болза, үнү ке-лир айымыс — апрельде улут башкы Владимир Ильич Ле-нин төрүттүнгөн болгай. Ычангаш шүлүкчүнүн чи-ге сөзгөзүн дег, «догеренис апрельде төрүттүнгөн бис».

Монгуш ДОРЖУ. Шүлүкчү.

АМЫР-МЕНДИ СОЛУШПУША АН...

Уканинни «Кым мен?» деп шийин бар болду.

Болум дугайты ук шийин автор-биле СССР-нин Чогаалчылар эвилелинин М. Горький аттыг литератур институтун кады, чыгыс курчурлар болуп, кожа өрөөндөгү чурттап, өөренип дооскан болгаш оон дугайында каш сөс бижикседим.

Борис Уканин 20 ажит номнарын автору. Бистин чуртувсуз билирини шү-лүкчүлүгүн бирээси. Оон «Даг ээзи» деп тоокчу болгаш элзэн каш шүлүктө-рин тыва дылга парлатын-ган. А «Даг ээзи» деп тус-кай дентер кылдыр унган номну ам номучуку садыг-лардан тыппас.

Шүлүкчү Борис Уканин Тываанын аалчы болуп ийи дээр кичи боттарын чораш болгаш чогаал ажалынын быгы-буру талаарын тыва өң-өрү-биле сүмележип, сайгарып турганын билер мен.

Бистин аалчыларынс бол-луп, боттарынын уран са-лым-чалаанын көрүктөрүге

бараалгаш келген ханас, якут номучустун төлөө-ринге: «Кирин моорларан, төрөлөр» дилип, арыг чаа-гай сеткиликс ханмызында улут чедипкиниери күзө-вишан, йөрөзү турар бис.

Бо кыска чүүлүнүч төп-чүзүгө ажим, өңүчү шү-лүкчү Борис Уканинни мындыг одуругларын кичи

ТЫВА ДЫЛ—БАЙЛААВЫС

«Төрөн дылды өөренигим — орус дылды билирмин» деп болгаш масказы-дыр.

Чуртталгадан танааным ол».

М. Кенни-Лопсан.

Районун Култура бажыныга район школа-ларын башкылары, куш-аажылыг коллективтерин, албан черлеринин, организа-цияларын удурткучула-ры, ында партия эге ор-ганизацияларын секретар-лары, партия, совет, комсо-мол, профсоюз органнын чыг-дып келеш, сады долдур одурумдар.

Тыва чыгаа сайыралы-кын дугайында район кон-ференциясыга илеткеди улус өөредилгезинин хоо-чуну. Мугур-Аксы ортумак школада тыва дыл башкысы Долчун Донгак кылган.

Хоочун башкы Д. Б. Дон-гак (Монгун-Тайга) кыста-рандан тыва дыл болгаш тыва литература талазы-биле эң-не баштай дээр эр-тем-биле келип алган хер-ежен мөңгүн-тайгагы ол «Тыва чыгаа культуразынын дугайында» илеткелин мын-дыг эге сөстөр-биле эгелеэ-ни солуп:

— Тыва дыл — социали-ст тыга нациянын дылды. Совет Эвилелинин хой на-ционалдыг улустарын 130 ажит дылдарын дег эр-гелит, сайырал хөжүп оор чарылбас бир кол кезээ. Тыва дылдын чалакчы тур-гузукчуз, оон эилектичи, шаг-тоодун ээзи — тыва чоң.

Тыва дылдын болгаш ли-тературанын башкысы Д. Б. Донгак тыва чыгаа сайыралынын дугайында илеткелинге өскө-даа солун факт-барымдаарын чыга-алаан конференциянын кичи-кичелери чыгы-биле хүдээп алганнар.

Хоочун башкы Д. Б. Дон-гак чыгаа культуразынын сайыралынын дугайында илеткелин профессор Д. Э. Розентальдин «Чыгаа куль-туралы» деп номуна кайы-даа нациянын чыгаа культу-

разы «Нациянын онзагай шынарларын укказы тода, сло-вары албес, грамматика та-лазы-биле байлак, логика дүшкөк, чогаал талазы-биле уран-чечен бооп турар тускай ылгалып турар чы-гаалыг культуру чыгаа деп санаар бис» деп чыгаала-нын киргеш, тус черин (Монгун-Тайга чононуң) ди-алект чыгаалында тодаргай чиктерин киргенин кон-ференциянын кирчикчиле-ри чүүлүгүзгөннөр. Чижээ, литературагыл дылдын норма-дурмунде отту отту-лар дээр турда, мөңгүн-тай-гажылар отту окуллар, ак-шаны ашка, идикти элиң, аңадың агалган дээрлер.

Башкыны шийилел кай-гаарларын бэулаар алар-га, өөреникчилерин чога-алдарында мындыг сөстөр тыттып келгилээн. Чижээ, мындыг ышканыл дээрде, ындыг шөп. «Чүвө» деп сөстү «чө» деп бижип каар. «Ол тавар-чыл» мынчаар болган чедир» деп каар. Културалг чыгаага чыга-анын шын, чиге болурун дугайын тыва улустун үле-гер чыгааларыг шын байыт-кап турар. Чижээ, «Шык черге үнүш ынак, шын сөс-ке чоң ынак». «Багда доң бижыг, сөстө шын бижыг».

Канализм дылды чыгаа культуразына хораны че-дирип турар. Чижээ, ылгал турган бир уругу дарт эр-геледи чассытпышаан: — Сен кандыг айтырыг дугайында ылгал тур сен, дом? — дээн.

Сөөлүг бежен чылдарын дургузунда тыва улустун амырларында (харын-даа хүн бүрү дыл-домаанда) би-лингвизм тыттып, шынны чы-гааларга, дам барганын илеткелин шүтүмчүлээн. Чижээ «Столоводан кика-лап алыр». «Сут мод кичи-лир». «Ол дискотона шутт-труба болду». «Бажымыга баарыма, утбам дээрге эвеш чегмерди».

Эге класстарын башкы-лары, ада-нелер уругларын биче чаш турар үезинде хо-лун эрттир часыдып, сөс-төрн шын эвес адаарыга өөредип каалтарынын тай-

лымындан, улут бергедээ-ш-кынерге таварып турарын илеткелин база тодаргай чы-гаалаан. Чижээ, «Пеп-пеп, холуң чинтер». «Ылап туй-дү бе, уурум?»

Илеткелин төңчүзүнде хоочун башкы Б. Д. Донгак чыгаа культуразын сайыра-дырынга, литературалг дыл-дын норма-чиктерин ылап-ла шыгыны сагаан турарын чыгулазын айыт-каш, улут орус чогаалчы А. М. Горькийин «Дылды арыг чыгаалаар, утга тала-зы-биле чидиг, тода болду-р дээр дээрде дээрде културанын чепсөө дээр демисел болур деп негелед-угаазалалыг сатыпкырымы-биле доосары биле, тыва чыгаа культуразынын сай-зыралынын дугайында район конференциянын кирчик-чилери санал-онадарын берген.

Ө. С. Салчак (Монгун-Бурон ортумак школазын директору). Орус, тыва чо-гаалчыларын чогаалдарын өөреникчилер (устуку-да, эге-даа класстарын өөре-никчилери) барык номчу-вас аларганы кончуг-ла дүвү-рүчүг. Өөреникчилерин чун бурдуги эдилелерин де-ноннар ам шутт тывы-ла бастаанды. Маңаа, хамык-чыг мурнунда бистер, баш-кылар бирги эстегеде че-руулук бис. Шынын чыга-лаарга, орус, тыва дылдар-нын башкыларын аңгыда өскө эртемийин башкылар-ны грамматиктиг частыгы-ларны бо-ла кыла каап тур-ганы, өөреникчилерин чы-гаа культуразыне шоолу-га кичээлгэй салбайн тура-ры база чажыт эвес. Ол байгытай, партия, совет, профсоюз, харын-даа ком-сомол ажалдакчылары чүвө чыгаалаанда, кончуг-ла хой орус сөстөр-биле чыгааларын кастап турар аларганын эрте дээр сөксатса чогу-м-чалыг.

М. Б. Салчак (Тыва АССР-ин культуразынын алдарыг ажалдакчысы, хоочун башкы, шүлүкчү). Дылдын билбес кичи — му-гудай. Төрөн дылмысты бистер боттарыныс боткал.

Бо чүүлүн автору Адыг-Тюлюш Балагановч Бегин хоочун журналист, республика парлага-зын идеикейл ажалдакчыларын бирээси. Монгун-Тайга районда радиодиктофондун орг-анизачы-редактору. Ол бо хүннерде 60 харлап турар. Ычангаш бо таварыганы ажалган, «Шык» солунун коллектив аңаа кизг байыры чедирин, аас-кежикти, чедипкиниери күзеп тур.

дырып, үрөгөп турар-дыр бис. Шаанда Совет Армияга шериг херээ эртырген мээр эге-чегерлерин өөрү-биле хелемечилиг чыгаалажыр турганы чаржычыг чүүл болганын ам-даа сактып чор мен.

Бок сөстөр тыва чыгаа культуразын сайырады-рынга доктор-моондак бооп турза-даа, тыва дыл, тыва чыгаа культуразы хокул-даа, сайырал-даа турган болгай. Конференциянын кирчикчилерин чамдыг үнелзип саналарыг Тыва АССР-ин Сайыттар Чогу-лу-нин чавында терми-нология комиссиясыга, Тыва-нын төөгү, дыл болгаш ли-тература эртем-инчилел институтунга өй-шаанда че-дирер деп саналдыг мен.

А. С. Самбул (спорттук хоочун). Ачам — ат-сура-лыг тоолуу чораш. Ычан-гаш тыва тоолдарын чыг-ыг-даарын катал үндүренин күээр-дир мен. «Чыла-кыш» катал тургустунган болганда оон арынаарыга бичин хемээлдиг кыска, ханы уткалыг тоолдарын доктаамал парлаары кончу-ла күзөңгү-дир.

М. А. Ховалыг (Монгун-Бурон ортумак школада тыва дыл башкысы). Эдери-терин чогаалдарын мөдө-мөдөканын ажалдак кы-лыр үе келген. Тыва дылга көрүзүг материалдарын казан кылдыр чүрө? Мен боодарыма, хой-ле шууган турарын, чамдык эртемийин өөреникчилерин төрөн дылдыга дораан башкылар кирер херек. Албан челе-ринин, оон иштинде школа-ларын алдрестерин баштай тыва дылга бижээш, оон орус дылга бижээш, чогу-м-чалыг-дыр.

М. В. Иргит (Мугур-Аксы ортумак школада орус дыл болгаш литература башкы-сы).

Ш. И. Намы (райүүсөкөм дартасы). Тыва, орус дылды ханы өөренип, үнелзирине Кызылдын ийи дугар орту-мак школазынын башкыла-ры бистерге, өөреникчилерге өөредип каанын чыгы-биле сактып боода, харын-даа чогаарларын чорупу мен. Бичин уругларын, ылаңгыг сэдик назылыг уругларын дылдыга асана эгелеш-ип илеткеди сөстөрн (шыны-дан ол сөстөрн алыс уга-зын ол бичилер кайыг би-лир ийин) эрте дээр арыг-дарын, мен боодарыма, си-лерин — башкыларын хер-еж. Ычангаш бо айтыл-гы амыр-сөксатл чок кичээ-лгэй салза эки-дир. Култура-нын төлөдө бугу тала-биле тардыкчымыз — башкы.

Чыгыс сөс-биле чыгаалаа-ра, чыгаа культуразын сай-зыралдыг дугайында Монгун-Тайга районга практиктик конференция хой-хой кичи-лерини сеткил-сакчыг дай-ныттырган, чаа-чаа сорула-лары салган.

Адыг-Тюлюш БЕГЗИ.

Бо чүүлүн автору Адыг-Тюлюш Балагановч Бегин хоочун журналист, республика парлага-зын идеикейл ажалдакчыларын бирээси. Монгун-Тайга районда радиодиктофондун орг-анизачы-редактору. Ол бо хүннерде 60 харлап турар. Ычангаш бо таварыганы ажалган, «Шык» солунун коллектив аңаа кизг байыры чедирин, аас-кежикти, чедипкиниери күзеп тур.

ХЕВИВИСТИ ОНЗАЫНДЫ

Улусчу чогаалдыгынын «Орус кыш» бүтүзүлел бай-ыраалында Чалаана хоорай-нын бот-тыгынын уран чүүл кирчикчилеринин кү-сөткени «Шагаа» деп театр-мизикал көргүзүп киргеш. Шүтүчү чээрин ажит кичи оруска-даа национал хенгир чораш бис. Хураган кежи тоинарыг, калыг идиктер-лиг, хорагайлап каан кеи-чонтарыг, чараш бөртөргил боорувуса, улус бисти да-ла сонугатан, самолетка, ая-тобуса, кудумчта-даа ая-кынып келгенин айттыр турду. Көйрөйер, кылдат-ер, моолдар-биле демелээр болду.

Шынап-ла, национал хеп кичини дыка аяк иңирерин бо чорашы көрдүм. Улустун күчөзгөнин хаара туудуп турар боорга, сатыш-сеткеги өөрүнчү, чорашарыг-даа көрүчү, Сибирьдин он бир де-вискөрлөрүн келген улустан бенин хеп-сымысы-биле ылгалып турдувус. Фольклорга үндөзүлгөн боор-га, программалык-биле ба-йыралды ажалдар эргени биске берди-даа. Кайыны-даа чыгыс-чангыс номерлерин чө-черден кирип турду. «Ховуңу дегемерин» деп сөс оол, сөс уругт — он ады кичи танчылаар танчымы дурт дугар номер кылдыр кирди. Көрүктөрү өрү шу-рал, адык часкал. «Э-хей-дери!» деп ачкылып турду. Мерген Монгуштуң. Кара-кыс Ондарын, Монгун-оол Монгуштуң, Барымыа Кара-Салдын сыгырттарын ажалк үнелзэн.

Тыва хепти чүлө оюн-концерт үезинде кетпел. аңаа хүннерде кедр болза эки деп болад-дыр мен. Тыва иштинге-ле көөргө, со-лун эвес ышкы, чогум өскө черлерде дыка чараш деп көөр чорду.

Москвага бо хире эки ой-нап көргөсчөп, чогум Тыва-га шагаанын ындыг көңүт эвес эртыргени комундачыг

дыр. Кызылга ону кыска кудумчуга кылганы таарымча чок. Ажык эстрада шөлүн улут, дегем кылган болза эки. Эр-хөтөөн ийи башка-рычы, ийи-чангыстын но-мерлерин күсөдичилери орта көстүр ужурут. Тыва бэу-биле Чаа чылды туку-ру дыка хей бэуларын, оюннарын кириштерин тур-гоннар. Хоорайын культу-ра илдизинге ынанмай, эртем-методиктиг тын кол тулчу киришкен болза эки деп түн-нелди үндүрдүс. Хой чо-ноң үнелзенинге дайнып, ке-лир чылың оон эртыргедер, мындыг чүүлдерге сатыш салза эки.

Башкарыкчылар сөстү эки доктаады алган, чараш үнүгү, шүкүзүшкүннелер болза эки. Бот-боттарын үзө кирип, спешарийден хажып турар чүүлдер турбазын кы-зар. Байырдал индир таар-ымча чок черде аларганын шын демдегелер турар. Ая-ка, шаваңа көргүзүлгөни, маргылаларын кылдып бо-лур. Национал оюннарын шөлдүн элзэн каш черине организастал, ону хей-ээт кирип, шүтүзүп турар кичи-лер ийи-кичилерин көрзе. «Челер-ой» деп танчыны ки-рип болур. Кожамынтаарда районнар аажы-биле онзагай талаарын көргүзүп күсөт-се. Национал хеп конкүрүзүн баш удур чарлааш, киржи-сээн улусту толаардыр. Чангыс өг эвээш. Моон сон-гаар ону эртырер черин эки шилзэни, ийи-үш өг тиккен болза эки.

Келген улус бот-боттары-биле термоста изиг шайын, аш-чечин чып хөкөөни чыгаалажыр агайыг кылдыр стол, сандайын белетээр. Садыгны байырлап эгелээр мурнунда ийи-үш шап бурун-гаар кылдыр. Моон сонгаар бо байырлады республика дөлөшине эртырзе.

Татьяна МОНГУШ. Култура министрство-зунун эртем-методиктиг тө-вүнде улут методист.

МАРТ 22
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

6.30 120 минута. 6.30
Бут бөмбү. Европа чемпи-оннарынын кубогу.
«Диепр» — «Бенфика» (Португалия). 10.10 «Кип-кулаалыг шөл». Уран-чечен телефильм. 11.35 «Ийи чурчак». Анка-да Чумак чурчак. 12.00 Мультифильм. 12.15 Л. Бои-дарский ойнаар (балл). 12.25 Колаж (реклама, чарлаалар, информация). 12.30 «Уе». 13.00 Уруглар шашы. 14.00 С. Прокофьев, Концерт. 14.35 «Улаңчы-лыг чугаа». Кинорежиссер А. Кончаловский-биле уку-ражыкшынын. 15.30 Фильм-концерт. Композитор Авет Тертерян. 16.00 Тиллелге-нин 45 чыл болганыга. «Легендадан кичилер» деп бөлүктөн барымдаалыг фильм. «Вера Хорунда». «Тиллелгенин тук тудукчу-лары». 16.20 «Бир эвес си-лер